

התקיים התנאי שעליו נאמרה.

אמר רב יהודה אמר רב: נידוי שנעשה על ידי תנאי — צריך אותו הנידוי הפרה על ידי חכם, אף כאשר הוא לא חל, משום שלא התקיים התנאי. (124)

מנלן דבר זה? — מיהודה. (125)

דכתיב, שהתחייב יהודה ליעקב אבינו, כשלקח את בנימין עמו למצרים: "אם לא הביאותיו אליך, וחטאתי לך כל הימים".

קיבל יהודה על עצמו, שיהיה מנודה לאביו, (126) אם לא יחזיר אליו את בנימין ממצרים. (127)

לומר לו מה אמר לו ה', ושמואל היה ירא לומר לו שנגזר עליו בגלל חטאי בניו שימותו כל זרעו בני שמונה עשרה שנה. וקללו עלי אם לא יגלה לו, וכך אמר עלי לשמואל: **"כה יעשה לך אלהים וכה יוסיף, כמו שנעשה לי, שלא הלכו בני בדרכי, כמבואר שם לעיל] אם תכחד ממני דבר".**

ומצינו, שאף על גב דכתיב **"ויגד לו שמואל את כל הדברים, ולא כחד ממנו"**, ואפילו הכי כתיב בשמואל: **"ולא הלכו בניו בדרכיו"**. וגומר.

ומכאן, שקללת חכם מתקיימת אף כשלא

ולכן נחשב קיום הקללה לתנאי.

ובערוך לנר דחה, שהרי הכלל בתנאים שהמקדים מעשה לתנאי התנאי בטל ומעשה קיים. ולכן ביאר שודד היה סבור שאחיתופל מעלים ממנו הדין, ולכן קללו, אך כשהתברר שלא ידע הוברר שהקללה היתה בחינם, אף שהיתה מוחלטת בשעתה, ואילו בעלי מתחילה היתה רק על הצד שלא יגלה.

124. הראשונים תמהו מהו החומר בנידוי, שחל אף כשלא התקיים התנאי, ואילו נדרים ושבועות תלויים בקיום התנאי, עיין בתוס' שכתבו שמדובר בתנאי שאין תלוי בידו לקיים.

והריטב"א כתב שיהודה לא הביא את בנימין ממש לאביו, [ועי' בתשובות הרשב"א ח"ד רע"ד] וכוונתו כמו שהביא המאירי **מספר האשכול הריטב"א** שכשעלו לבשר ליעקב שיוסף במצרים, לא הביאו את בנימין, שהרי נאמר ויפג לבו כי לא האמין להם, ולולי היה שם בנימין היה שואלו, וביאר הריטב"א שאין זה נחשב שלא קיים התנאי כלל, שהרי העיקר היה לרצות את יעקב. אך הראב"ד תמה על כך שהרי בנימין נמנה בין יורדי מצרים, ועל כרחק

שעלה שוב וירד. וכן נקט רבינו בחיי **והרשב"א** [בתשו' ח"ג רכ"ו] ובכסף משנה [פ"ז מת"ת הי"א] דן בזה ועיין בהערה 126.

125. **הרשב"א בתשובה למהר"י בן לב** [ח"א כלל ה' כתב שכל דין נידוי רק מדרבנן. והקשו עליו מסוגיתנו שמשמע שכבר בדין תורה היה נידוי ליהודה. ובאבני נזר [חומ"מ ל"ב] כתב שרק בנידוי וחרם שמטילין בית דין סובר הרשב"א שהוא דרבנן, אך את עצמו יכול אדם לנדות מן התורה.

126. **החפץ חיים** ביאר בספר **שמירת הלשון** [ח"ב פי"ב] שהטעם שנסכב ליהודה נידוי חמור, מפני שעמד בראש האחים במכירת יוסף, בעת שהחרימו את כל מי שיגלה ליעקב על המכירה, ושיתפו את הקב"ה בזה, עד שנסתלקה שכינה מיעקב, כמו שלמדו ממה שנאמר במציאת יוסף, ותחי רוח יעקב אביהם, שחזרה אליו השכינה. וכנגד זה נגזר על יהודה שתסתלק ממנו הקדושה על ידי הנידוי שיקבל על עצמו. ע"ש.

127. כתב **הרמב"ם** [פ"ז מת"ת הי"א] תלמיד חכם שנדה עצמו, אפילו על דעת פלוני, ואפילו

קיים כשהוא שלם, ואילו **עצמותיו של יהודה** – היו מפורקות, ומגולגלין בארון בשעה שהיו נושאים אותו, מחמת הנידוי שקיבל יהודה על עצמו להיות מנוודה גם אחר מותו, לעולם הבא.

עד שעמד משה, ובקש עליו רחמים.

אמר משה לפניו של הקב"ה: רבונו של עולם! יחי ראובן, יהי רצון שיהיה שלדו קיים, כאילו הוא חי.

שהרי **מי גרם לו לראובן שיודה ברכים על שבלבל יצועי אביו, במעשה בלהה?** – יהודה גרם זאת, כאשר הודה במעשה תמר.

[לפי שכך דרש רבי תנחומא: כאשר הודה יהודה במעשה תמר, ואמר "צדקה ממני", אז נעמד ראובן, והודה שבלבל יצועי אביו].⁽¹²⁸⁾

ואם כן, למה **וזאת** תהיה ליהודה, שתהיינה

ועל אף שהחזיר יהודה את בנימין ליעקב אביו, בכל זאת, מצינו שחל עליו הנידוי. וזאת, על אף שקיבל יהודה את הנידוי על עצמו רק על הצד שלא יביאנו, וכדלהלן –

ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן:

מאי דכתיב בפרשת "וזאת הברכה", בברכות שבירך משה את בני ישראל לפני מותו, "יחי ראובן ואל ימות", ואחר כך אמר הכתוב "וזאת ליהודה" – מדוע הסמיך הכתוב את הברכה של יהודה לברכה של ראובן?

ללמדך, מכך שנשמכה ברכת יהודה לברכת ראובן, והתחיל ביהודה בלשון "וזאת", שיש קשר בין הברכה שניתנה ליהודה ובין הברכה שנאמרה לראובן.

כי כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, הם היו נושאים את ארונות השבטים לקבורה בארץ ישראל, והיה שלדם

הנידוי למפרע, ומועילה אף לנידוי לשמים, ובדרכי משה שם הביא כן מהרמב"ן, ובתשב"ץ [ב. ע"ב] תמה על כך מסוגייתנו, שהרי יהודה נידה עצמו גם לעוה"ב, ואיך הוכיחה הגמ' שנידוי על תנאי צריך הפרה ממה שלא הותר לו. עיי"ש שכתב שעצם הנידוי לא היה צריך לחול כיון שהיה על תנאי. ועיי"ן בר"ן מועד קטן [י"ז]. ובב"ח [יו"ד של"ב] ובהערות על תוס', הערה 32.

128. עיי"ן בתוס' [ד"ה מי גרם] ובהערה בשם רש"י בסוטה, וברכינו בחיי פרשת וזאת הברכה כתב, "קבלה היתה ביד משה רבינו ע"ה איש מפי איש שלא הודה ראובן שבלבל יצועי אביו עד לסוף שנים רבות שהודה יהודה חטאו בתמר,

על דבר שחייב נידוי, הרי זה מפר לעצמו, והשיגו הראב"ד אם כן למה לא התיר יהודה לעצמו, וביותר למה לא התירו יעקב. ותירץ הכסף משנה שיכול להתיר לעצמו רק נידוי סתם, אך אם נידה את עצמו אם לא יעשה כך וכך לפלוני, אינו יכול להתיר אלא על דעתו, ויעקב לא התיר לו, כי היה סבור שכיון שהשיב את בנימין אין צריך התרה, וכן כתב הרשב"א בתשובה [ח"ג שכ"ו] וכמבואר בהערה 124.

ובבית יוסף [יו"ד רכ"ח] הביא תירוץ המרדכי [בבבא בתרא אות שני"ד] שאין התרה אלא לנידוי בעולם הזה, שהוא נידוי מהבריות והתירו תלוי בהם, אך נידוי לעולם הבא שהוא נידוי למקום, אין חכם יכול להתירו. והרשב"א [שם] דחה תירוץ זה, וטען שהתרה מבטלת את

עצמותיו מתגלגלין בארון?

ובקש משה: שמע ה', קול יהודה!

ומיד, **עאל איבריה לשפא**. נכנסו אבריו למקום חיבורם, ששפו [יצאו] ממנו.

ועדיין לא הוה קא מעיילי ליה, לא העלוהו ליהודה למתיבתא דרקיע, מפני הנידוי.

עד שהוסיף משה, ואמר: "ואל עמו תביאנו".

ועדיין לא הוה יהודה קא ידע למישקל ומיטרא בשמעתא בהדי רבנן, לשאת ולתת במלחמתה של תורה (129) בישיבה של מעלה.

עד שאמר משה: ידי רב לו, שיהיה בו כח לריב ריבו בשקלא וטריא עם חבריו.

ועדיין לא ידע לפרוקי קושיא [בסוטה ז ב, ובבא קמא צב א, הגירסא היא: לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהלכתא].

עד שאמר משה: ועזר מצריו תהיה.

איבעיא להו: זה שאמרה המשנה ששלשת הכהנים האלו, אם מתו הם "מחזירין את הרוצח", האם כוונתה לומר, שרק במיתת שלשת הכהנים הגדולים כולן, רק אז הוא חוזר, אך אם נשאר אפילו אחד משלשתן בחיים הוא אינו חוזר.

או דילמא, די במיתת אחד מהן כדי להחזירו. (130)

תא שמע ראה, לפשוט את הבעיא, מהא דתנן בסמוך:

נגמר דינו של הרוצח בשגגה לצאת לגלות בלא שכיחן אז כהן גדול (131) — אינו יוצא משם לעולם.

ואם איתא, שבמיתת אחד מהם הוא יוצא, מה איכפת לנו שאין כהן גדול מכהן בשעת גמר דין? והרי ליהדר בדהנך, שיחזור במיתת

המנויים במשנה, פשיטא שחוזר הרוצח במיתתו, ואין צורך במיתת כל הכהנים שהתמנו אחרי שנגמר דינו. וראיתו ממה שאמר רבי יהודה אף משוח מלחמה מחזיר, שאילו הספק היה על כל הכהנים שהתמנו היה צריך לומר אף משוח מלחמה מעכבו.

וכן נקט המנחת חינוך [ת"י] מסברא, וראיתו, שהרי אם חסר אחד מהם בעת גמר דין, פשיטא שאינו מעכב, שאם לא כן בבית שני שלא היה משוח בשמן המשחה, לא יצא הרוצח לעולם. אך בערוך לנו חולק.

131. הריטב"א ביאר קושית הגמרא, שמשמעות הלשון "בלא כהן גדול" היא על כהן גדול העובד, ולא שלא היו כל הכהנים בעולם, ובפורת יוסף ביאר שהיה פשוט לגמרא שיש

ובאותה עשה הודה ראובן שהוא בלבד יצועי אביו, אז יצאו כל אחיו מן החשד".

והגר"ח שמואלביץ בשיחות מוסר [ל"א, כ"ט] הוכיח מכאן שזיכוי הזולת גדול מזכויות האדם לעצמו, שהרי יהודה הציל בהודאתו שלש נפשות, תמר ושני בניה, ולא הזכיר משה לזכותו את הודאתו, אלא מה שנגרם בעקבותיה, שראובן הודה על חטאו.

129. בשו"ת חוות יאיר [קל"ב] הביא פירוש שהפלו מיוחס לידים שכן דרך המתפללים להכות בידים זו בזו, ועי"ש שדחאו.

130. בגבורת ארי ביאר, שספק הגמרא הוא רק על הכהנים הגדולים שהיו בעת הגמר דין, אך אם בשעת היה רק אחד מהכהנים גדולים

הכהנים האחרים, כשימות הכהן מרובה הבגדים, או הכהן שעבר ממשיחותו.

דינו. (132)

מתניתין:

א. אם משנגמר דינו של הרוצח לגלות, מת כהן גדול — הרי זה אינו גולה, כיון שהתכפר במיתת הכהן אחר שהתחייב גלות. (133)

ב. אך אם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול, ומינו כהן גדול אחר תחתיו, (134) ולאחר מכן נגמר דינו — הרי הוא חוזר רק במיתתו של שני.

ג. ואם נגמר דינו בזמן שמת הכהן הגדול,

ובהכרח, שאינו יוצא עד שימותו כל השלשה, ולכן אם לא כיהן בשעת גמר דין כהן גדול, אין שלשה כהנים שיוציאוהו בשעת מיתתו, לפי שאין מוציא אלא כהן שהיה בשעת גמר דין, ומת לאחר מכן.

ורוצח זה, בשעת גמר דינו היו רק שני כהנים, ומיתת השנים בלבד אינה מוציאה, כי רק מיתת שלשה מוציאה.

ודחינן: משנה זאת מדברת בדליכא אף כהן גדול בעת שנגמר דינו. אך לעולם, יוצא במיתת אחד מהן, אם היה קיים בעת שנגמר

שפירש דבריו גם לגבי ההורג כהן גדול וכהן גדול שהרג, שמדובר באופן שלא מינו כהן גדול אחר לפני גמר דין, שאם כן מינו, היה יוצא במיתתו, אך אינו קשור לספק הגמרא שהוא באופן שהיו כלם בגמר דין.

133. הטעם שאינו גולה, כתב המאירי שאחר שנגמר דינו, הרי הוא כמי שגלה, שמה שנחקק בדמיונו גלותו, גרם לו להכנע, עד שבכניעתו נתכפר לו במיתת כהן גדול, ומתוך כך הפקיעה מיתתו גלותו של זה. וכן משמע ברע"ב, אך התוס' יו"ט כתב שסברא זו מועילה להחמיר ולא להקל, והטעם הוא כמבואר בגמרא שמיתת כהן מכפרת, ומי שלא גלה נפטר בקל וחומר.

134. במנחת חינוך [ת"י] דן בגולה בתחילה, לפני גמר דין, לעיר מקלט, ומת כהן גדול בזמן שהיה שם, האם נפטר מגלותו, והניח בצריך עיון, והחזון איש כתב שפשוט שחייב גלות, שהרי עוד לא נגמר דינו, ועיין תוס' [ד"ה מידי, ובהערות].

אחד מהכהנים הגדולים בעולם, שהרי תנן בסנהדרין [נב:]: בזמן שאין כהן אין משפט, ודחינן שאין הכוונה בזמן שקיים הכהן עצמו, אלא בזמן שקיימת העבודה במקדש ויש דיני כהונה.

132. הרמב"ם [פ"ז ה"י] כתב, ההורג כהן גדול ולא היה שם כהן גדול אחר, וכהן גדול שהרג ולא היה שם כה"ג אחר, הרי אלו גולין ואין יוצאין מעיר מקלט לעולם, והקשה המשנה למלך שהרי בגמרא לא נפשטה הבעיה, ואיך פסק הרמב"ם שבמיתת אחד מהם הוא חוזר, שהרי משמע שאילו היה כהן גדול אחר, היה יוצא במיתתו, ולכאורה יותר היה לו להקשות ממה שפסק הרמב"ם בהלכה ט', שכל אחד מארבעת הכהנים שמת מחזיר הרוצח, הרי מפורש שדי במיתת אחד מהם, ובהכרח צריך לבאר שדעת הרמב"ם כנ"ל, שספק הגמרא רק במקום שהיו כלם בעת הגמר דין, והרמב"ם כתב על אופן שהיה רק אחד בגמר דין, ועיין במאירי

ועדיין לא מינו כהן גדול אחר.

וכן כהן גדול שהרג —

וכן (135) ההורג בשוגג כהן גדול, ועדיין לא מינו אחר תחתיו, ונגמר דינו לגלות.

בכל אלו, אינו יוצא משם הרוצח לעולם. (136)

כהן גדול אחר קודם גמר דין, אינו חוזר במיתתו, שלא נתן הכתוב לכפרה על ידי כהן גדול אלא כשאין שייכות ברציחה לכהן גדול, והטעם הוא מפני שהעון חמור מאד, [וכתב טעם נוסף שצריך שיהיה הכהן בשעת ההריגה, והסיק שטעם זה אינו מחוור, אך ברמב"ם משמע שסבר כך שהרי לא חילק אם מינו אחר קודם גמר דין].

ובמנחת חינוך [ת"י] הביא סברת הפרשת דרכים, שכיון שחטא במכפר עצמו, אינו דין שיתכפר, כמו שאמרו "אין קטיגור נעשה סניגור", ועיי"ש שדחאו.

והחזון איש [ליקוטים כ"ג על הדרף] כתב שהעיקר תלוי בכהן גדול שנמצא בשעת ההריגה אלא שאם מת כהן גדול קודם ההריגה, תלוי הרוצח בכהן גדול שבגמר דין, שגם בו שייך הטעם שהיה לו לבקש רחמים שיגמר הדין לזכות. אך סברא זו מחייבת רק עם הלימוד מהפסוק "אשר משח אותו". אבל כשהרג כהן גדול או כהן גדול שהרג, לא ניתן לו לצאת במיתת הכהן הגדול שהתמנה תחתיו, שלא נלמד באופן זה מהפסוק "אשר משח אותו", ובכך פירש כוונת התירוץ הראשון בתוס' ביומא המובא בהערה 135 ועיי"ש עוד.

ובדברי יחזקאל [כ"ב, כ"ב] הקשה שכהן גדול ההורג, יפטר מגלות משום שרוצח אינו שב לשררתו אף במות הכהן גדול, ואם כן הרי זה כדין "מתה כהונה" [המובא בסוף העמוד] ויפטר משום כך שחשוב כמיתת עצמו, ועיי"ש שדן אם נחשב משום כך שנגמר הדין בלי כהן גדול, כיון שבעצם הגמר הדין נפקעת כהונתו, וכן אם חוזר לשררת כהן גדול ואין דינו ככל השררות.

135. תוס' ביומא [ע"ג]. הקשו למה לא יוצא לעולם, והרי יכול לצאת במיתת משיח שעבר לרבנן או משיח מלחמה לרבי יהודה, ותירצו, דשמא כהן גדול עיקר וכיון שהיה כהן גדול בשעה שהרג לא הדר במיתת הני, או במיתת כהן גדול שיעמודו תחתיו. ומה ששנינו שכל אלו מחזירים את הרוצח היינו רק כגון שלא היה כהן גדול בשעה שהרג.

ותמה הרש"ש שבמשנה משמע שאף אם מת הכהן גדול אחר שרצח, ומינו כהן גדול אחר לפני גמר דין, יוצא במיתת שני, [ועייין להלן בהערה 136]

עוד תירצו תוס' הנ"ל, שמדובר באופן שלא היו משוח מלחמה וכהן שעבר.

ותמהו כל האחרונים, שדברי התוס' הם השקלא והטריא בגמרא לפני המשנה! ? וביארו, שהגמרא דייקה מהרישא שנגמר דינו בלא כהן גדול, שמשמעותה שלא היה אף כהן גדול, וכמדסקיני בדליכא, אך תוס' הקשו מהסיפא שכהן גדול שהרג או שהרגו כהן גדול, למה לא יצא ההורג במיתת כהן אחר.

136. רש"י בסנהדרין [יח ב] ביאר הטעם, כיון שאין כהן גדול במקדש, במיתת מי ישוב, ובתוס' פירשו כגון שלא מינו אחר תחתיו עד אחר הגמר דין, ואין עוד כהנים גדולים, כגון משיח שעבר או משיח מלחמה, שחוזר במיתתו. ומשמע שרק הכהן שנמצא בשעת גמר דין הוא מחזירו.

[והר"ן שם כתב או בשעת רציחה או בשעת גמר דין, וצריך ביאור].

והריטב"א חלק עליהם, וכתב שאף אם מינו

העדה אל עיר מקלטו אשר נם שמה. (138)
וישב בה עד מות הכהן הגדול".

וכיון ששלש פעמים הוזכר בכתוב "שמה",
דרשינן: — שם תהא דירתו, שם תהא
מיתתו, (139) שם תהא קבורתו. (140)

ה. כשם שהעיר קולטת, כך כל תחומה של
העיר, שהוא אלפיים אמה מסביב לעיר, גם

ד. והרוצח שגלה — אינו יוצא מעיר
מקלט, לא להעיד עדות מצוה, (137) ולא
לעדות ממון, ולא לעדות נפשות.

ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא
ישראל, כיוצא בן צרויה אינו יוצא משם
לעולם!

שנאמר [במדבר לה כה] "והשיבו אותו

לצאת למלחמה ככל היוצאים שנכנסים לפיקוח
נפש משום המצוה להלחם, ובא הרמב"ם
להשמיענו, שאף שמצוה עליו לצאת, בכל זאת
הותר דמו ויכול גואל הדם להרגנו.

ובערוך השולחן [חור"מ תכ"ה] כתב שרחוק
להניח שתבא התשועה לישראל על ידו, אחר
שבאה תקלה על ידו, ועיין בכלי חמדה פרשת
פנחס שפלפל בזה.

138. המנחת חינוך הסתפק האם יכול גואל
הדם להורגו כשנס ונמצא כבר בעיר מקלט
אחרת, והיינו, האם לומדים מהפסוק שעיר
מקלט אחרת אינה קולטתו, או רק שאסור לו
לצאת.

139. הגבורת ארי תמה למי נתנה מצוה זו
שימות שם, שהרי בשלמא הוא מצווה על דירתו
שם, וקבורתו ניתנה לבית דין, אך מי מצווה
לעשות את מיתתו דוקא שם, ואין לומר באופן
שהתחייב סקילה או שהרג במזיד אחר שגלה,
וקמשמע לן שצריך להמיתו דוקא בעיר מקלט כי
גם דבר זה פשיטא הוא, שלא יוציאווה מעיר
מקלט.

140. האדמו"ר מסלונים זצ"ל ביאר בספרו
נתיבות שלום [על פרשת מסעי] מה טעם צריך
להקבר בעיר מקלט, ומה כפרה תבוא לו אחר
מיתה. וביאר שענין הקליטה לרוצח בשגגה בערי

137. הרע"ב פירש דהיינו עדות החדש, וכתב
בתפארת ישראל שכמו כן אינו יוצא לצורך
קיום שאר המצוות כמו לעלות לרגל, או להביא
קרבת אם הוא נזיר, וכדו'.

והרמב"ם [פ"ז ה"ח] כתב שאינו יוצא
לעולם אפילו לדבר מצוה או לעדות.

והקשה התפארת ישראל שהרי קיימא לן
שעשה חמור כגון הקרבת קרבן פסח דוחה עשה
קל, וידחה העשה של "בעיר מקלטו ישב",
[וכבר הערנו לעיל שבדעת הרמב"ם [פ"ה ה"א]
משמע שהעשה על בית דין, שכתב "מצוה
להגלותו", ואפשר לומר שלפיכך אינו נדחה
בעשה של הרוצח עצמו]. וכתב שכמה עשין
נאמרו לגבי עיר מקלט, ולכן אינם נדחים בעשה
אחד, ועוד שמכניס עצמו לסכנה, וכל המצוות
נדחות מפני פיקוח נפש, אך דחה טעם זה, של
פיקוח נפש, שלא נאמר במשנה, ואדרבא תמוה
למה לא נקטה המשנה טעם זה, וגם שאינו
מועיל לפטרו מלצאת אם הוא שר צבא וצריך
להציל את כל ישראל.

ובאור שמח דייק לשון הרמב"ם שכתב שאם
יצא התיר עצמו למיתה, שכוונתו, שלפיכך אינו
חייב להכניס עצמו לספק מיתה כדי להציל
חבירו מסכנה ודאית, אך בהגהות מיימוני [עי'
כס"מ פ"א] כתב להדיא שחייב להסתכן באופן
זה.

והגר"י קמינצקי בספרו אמת ליעקב
עה"ת, הוסיף שיתכן שדעת הרמב"ם שצריך

הוא קולט.

ו. רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם

—

רבי יוסי הגלילי אומר: מצוה ביד גואל הדם להורגו, ורשות ביד כל אדם להורגו.

רבי עקיבא אומר: רשות ביד גואל הדם להורגו.

וכל אדם, אם הרגו — חייבין עליו.

[גירסת הרמב"ם אין חייבין עליו].⁽¹⁴¹⁾

גמרא:

והוינן בה: מאי טעמא מי שנגמר דינו וקודם שגלה מת כהן גדול, אינו גולה?

אמר אביי: קל וחומר הוא —

אם מי שגלה כבר — יצא עכשיו, כשמת הכהן הגדול.

מי שלא גלה, כיון שמת הכהן הגדול מיד בגמר דינו, אינו דין שלא יגלה!

שהרי קל הוא מהגולה, שאת הגולה צריך להוציאו ולפוטרו מעונש שכבר חל עליו, ואילו זה שעדיין לא גלה, לא מחילים עליו את העונש.

ופרכינן: אין זה קל וחומר.

כי ודילמא, האי דגלה, שמא הגולה, כיון שכבר גלה, איכפר ליה בכך חטאו, וקל לפוטרו עתה.

אבל האי, דלא גלה, ועדיין לא התכפר לו, ושמא עליו לגלות, ורק לאחר שיגלה הוא ייצא מגלותו במיתת כהן הגדול הבא אחריו.

ודחינן: אין זו פירכא! כי מירי, האם גלות קא מכפרא? והרי אין הוא נפטר מעונש

הפסוקים שערי המקלט ניתנו כדי להציל הרוצח מגואל הדם, הרי שמצוה זו ניתנה לשבט ולחסד. וביאר שמה שהחמירה עליו התורה כל כך שלא יצא מהעיר, עד שהותר דמו לכל אדם, כל זאת נעשה להצילו, פן יתגעגע לביתו, ויהרגנו גואל הדם.

141. כך פירש בפירושו המשניות וכן פסק בפ"ה מרוצח ה"י, וכך הגיה בהגהות הגר"א בגליון. והריטב"א כתב שזו הגירסא הנכונה.

אך הרמב"ן בהשגות על ספר המצוות, גרס חייבין עליו, וביאר התוס' יו"ט, שאילו גרסינן אין חייבין עליו, למה חילק רבי עקיבא ביניהם, והרי היה יכול לומר "רשות ביד גואל הדם וביד כל אדם", וכתב שאף לגירסא זו לפרש, שבפסוק

מקלט היא משום שכתב הרמ"ם במורה נבוכים שאין תקלה באה לדבוק בה' יתברך, ולכן נתנו תקנה למי שבאה תקלה על ידו, שידור במחיצת שבט לוי שכתב עליהם הרמב"ם [בסוף הלכות שמיטה ויובל] שנשאם לבם להדבק בה' יתברך לעולם, ולפיכך ישאר שם לעולם אף אחר מותו שיהיה דבוק בה' לעולם.

ומרן ה"קהילות יעקב" בספרו ברכת פריץ [על פרשת מסעי] כתב שמדיני משנה זו לכאורה משמע שהגלות באה לעונש, ולא להצלה [וכן הבאנו כמה פעמים שדייק האור שמח ממה שמוליכין עצמותיו לעיר מקלט, שעל כרחך גולה לכפרה, ועיין במהרש"א לעיל י ב]. ומאידך בכל הסוגיא לעיל [בעמוד א'] מצינו שמצוה לטרוח לטובת הרוצחים, ומשמעות כל

ולשון הכתוב "אשר משח אותו", צריך ביאור:

וכי הוא, הרוצח, מושחו לכהן הגדול?

אלא בא הכתוב לומר לך, שאינו יוצא אלא במיתת כהן גדול זה שנמשח בימיו, אחרי שנגמר דינו לגלות.

שמא תשאל: **מאי הוי ליה לכהן הגדול** שנמשח אחר גמר דינו של רוצח זה, **למעבר?** מה הוא היה יכול לעשות כדי למנוע את מעשיו של רוצח זה, והרי כאן אין עליו את התביעה שלא בקש רחמים על דורו, כי תקלה זו נעשתה עוד לפני שהתמנה לכהן גדול, אלא שלא נגמר דינו עד שנעשה כהן גדול!

תשובתך: **היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו** של רוצח זה **לזכות, ולא ביקש, ולכן יוצא** הלה במיתתו. (143)

אמר אביי: נקטינן שכך היא ההלכה:

הגלות אפילו כששוהה בעיר המקלט זמן רב.

ואין אורך גלותו תלוי אלא במיתת הכהן.

ובהכרח, שרק **מיתת כהן הוא דמכפרא**, כי אז הוא יוצא מעיר המקלט ושב אל מקומו.

ואם מועילה מיתת הכהן הגדול לכפר עליו ולהוציאו מעיר המקלט אחר שחל עליו העונש, ודאי שמיתת הכהן הגדול מכפרת עליו לפטור אותו שלא יחול עליו העונש, כשעדיין לא גלה. (142)

שינינו במשנה: **אם עד שלא נגמר דינו וכו'.**

והוינן בה: **מנא הני מילי, שיוצא רק במיתת הכהן הגדול השני?**

אמר רב כהנא: משום דאמר קרא, "וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן המשחה".

143. לכאורה תמוה מאד, האיך יתפלל הכהן לעוות את הדין ולפטור את הרוצח בשגגה מגלות?

ורבים מהאחרונים ביארו שהכוונה שיטה הקב"ה לב כל הדיינים לחייבו, וקיימא לן בסנהדרין [יז א] שאם באו כלן לחובה פוטרין אותו, ונמצא שדנו אמת, ובכל זאת יצא דינו לזכות.

ובמכתב מאליהו [ח"ג חסד והכרת הטוב] כתב שבתפילת הצדיק על הרשע מתגלה כבוד ה' בגילוי החסד שנותן לרשע בעבור הצדיק, ובכך מגיע החטא לתיקונו כאשר מחמתו יצא גילוי זה, ולכן "אלוהים נצב בעדת אל", דהיינו בבית דין, ומעלה צד זכות לפטור הרשע שכבר

ניתנה רשות לגואל הדם, וממנה אתה לומד שכל אדם אין חייבין עליו.

והריטב"א והמאירי והגרעק"א כתבו, שלגואל הדם מותר לכתחילה, והיינו רשות, ואילו לכל אדם אסור להורגו לכתחילה, רק אין חייבין עליו.

142. ביאור דברי הגמרא ראה בתוספות ובהערות.

והחזון איש למד מסוגיא זו, שאף אם מת הכהן הגדול בשעה שהרוצח יצא מחוץ לעיר מקלט במזיד, מכפרת לו המיתה ושב לביתו. שהרי הוא לא גרע ממי שנגמר דינו ועדיין לא נכנס לעיר מקלט, שנפטר במיתת הכהן. והערות לנר הסתפק בזה.

המקלט, הרי כשימות אחר כך הכהן הגדול — מוליכין את עצמותיו על [אל] קברי אבותיו. דכתיב "ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו".

איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו? — הוי אומר זו קבורה.

ואם נגמר דינו, (146) ואחר כך באו עדים, והעידו שהכהן הגדול הוא כהן פסול, וכהונתו היא בטעות, ועקב עדותם נעשה הכהן הגדול, שכהן אז, פסול משום בן

נגמר דינו, ולא הספיק לגלות, ומת — מוליכין את עצמותיו לשם, לקוברו בעיר מקלט. (144)

דכתיב "לשוב לשבת בארץ, עד מות הכהן".

ואיזהו ישיבה שהיא "בארץ", שמשמעותה בתוך הקרקע? — הוי אומר: זו קבורה. (145)

תנא בברייתא: מת הרוצח שגלה, בעיר מקלטו, קודם שמת כהן גדול, וקברוהו בעיר

הגיע לתיקונו.

144. כתב המאירי [להלן יב.] על מה שאמרו בגמרא "ערי מקלט לחיים ניתנו ולא לקבורה", ואף שהרוצח נקבר בהם, אינה אלא קבורת עראי. ותמוה, שהרי הגמרא להלן הקשתה קושייתו, ומתריצין, דגלי ביה רחמנא.

והערוך לנו כתב שדין הולכת עצמותיו לעיר מקלט, לא נאמר על אלו שאין יוצאין משם לעולם, כגון כהן גדול שהרג ומי שהרג כהן גדול, שבהם לא מתקיים לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן הגדול, שאינם חוזרין במיתתו, ולפי המאירי לכאורה אי אפשר לקברם בעיר מקלט שקבורתו לעולם.

אך בדברי יחזקאל [כ"ב כ"ג] הבין להיפך, שנקברים שם לעולם ואין חזרה לעצמותיהן במיתת הכהן.

145. המנחת חינוך [ת"י] הסתפק אם מצוה להחזירו לקברי אבותיו, או רשות להשאירו בקברו כמו שרשאים הרוצחים להשאר בעיר מקלט אחר מיתת הכהן.

ובמאירי הנ"ל משמע שחייבים להחזירם כדי שלא תהיה קבורה עולמית בעיר מקלט.

ולפי דבריו נדחית ראית הגר"א בשו"ע [יו"ד

שס"ג א'] שמשנתנו מוכח שמותר לפנות קבר כדי לקברו בקברי אבות, שהרי כאן מדובר רק בקבר שבעיר מקלט, שאינו אלא קבר עראי, שלא ניתנה לקבורה עולמית, אך אין ראייה מה הדין בקבר קבוע.

וכן כתב בשו"ת חתם סופר [ח"ו ל"ז] שבמשנתנו מדובר שקברוהו על דעת להחזירו לקברי אבותיו.

146. כתב הריטב"א, שבין אם נמצא שהוא חלל אחר גמר דין קודם שגלה, אינו גולה, ובין אם נמצא אחר שגלה, חוזר לביתו, וראיה לכך, שהרי אם אינו חוזר אין לנו מקור שאינו גולה, שהרי מקל וחומר למדנתו זאת לעיל.

ובטעם הפטור של מטה כהונה ביאר שאף שהכהן במציאות לא מת, הפסול שנמצא בו ומצער, חשוב לו כמיתה להיות מכפר.

וכתב הדבר אברהם [א' כ"ו ח'] שאין הצער חשוב כמיתה להחזיר הרוצח. אלא הפסקת הכהונה מחזירתו, ורק בכדי להשוותה להפסקת הכהונה במיתה צריך את הצער שבפסול.

ועיין בדברי יחזקאל [כ"ב, כ"א] שנשאר בתמימה על טעם הריטב"א.

בפלותגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע קא מיפלגין?

דתנן: אם היה כהן עומד ומקריב על גבי המזבח, ובאו עדים, ונודע עתה מפיהם פסולו, שהוא בן גרושה או בן חלוצה –

רבי אליעזר אומר: כל קרבנות שהקריב (148) פפולין. כי התברר למפרע שהוא חלל, הפסול לעבודה.

ורבי יהושע מכשיר. (149)

והניח הגמרא, שנחלקו בטעם המחלוקת

גרושה ובן חלוצה (147) – מה דינו של הרוצח?

פלוני בה רבי אמי ורבי יצחק נפחא.

חד אומר, מתה כהונה. הרי זה כאילו מת הכהן לאחר גמר דינו, ואין הרוצח גולה.

וחד אומר, בטלה כהונה. עתה התברר למפרע שלא היה מעולם זה כהן גדול, ונמצא שנגמר דינו של הרוצח בזמן שלא היה כהן גדול, ואינו יוצא לעולם.

והוינן בה: לימא רבי אמי ורבי יצחק נפחא,

אך אם עבד עבודתו כשרה. ותמהו כל האחרונים מסוגיין, שהרי אם עבודתו כשרה להבא למה נחשבו כ"מתה כהונה" [שאילו משום האיסור, אף קודם לכן היה אסור לו רק שלא ניתן למנעו מעבודה, ומצב זה נשאר גם להבא]. וביארו, שהרמב"ם לשיטתו שפסק שבטלה כהונה, וסבר שטעמו של האומר כן, הוא ממה שנאמר "ברך ה' חילו" ולמדו בקידושין שם להכשיר אפילו חליץ שבו, וביאר הרמב"ם שהכוונה להכשיר עבודת חלל בדיעבד, שהרי למפרע לא נפסלו עבודותיו למפרע, ולכן גם להבא כשר בדיעבד. וכזה גופא נחלק עליו האומר "מתה כהונה", שדעתו שאינו נפסל למפרע ולכן עבודותיו כשרות, אך מכאן ולהבא פסולות הן, ומקורו ממה שלמדו בקידושין שם מהפסוק ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, וכי איך יבא לפני כהן שאינו בימיו, ודרשינן לכהן כשר שנתחלל, ולמד שעבודותיו כשרות כל זמן שלא התחלל, ועיין עוד באריכות בדבר אברהם ובדברי יחזקאל [שם] ובמרחשת [ח"א ח'] ובאור שמח [פ"ג מעבדים] ובקהילות יעקב כאן.

149. הרמב"ן בקידושין [סו ב] כתב, שלא

147. החזון איש הסתפק אם אומרים "מתה כהונה" אף בבן חלוצה שהוא מדרבנן. ובדברי יחזקאל [כ"ב כ'] כתב שנחשב כ"מתה כהונה" כיון שמסלקים אותו משררתו, וכיון שאינו משמש יותר ככהן גדול יש בו את הטעם ש"מתה כהונה" פוטר את הרוצח. ובמרכבת המשנה [פ"ז ה"י] הגדיל לומר שאף אם הסתלק הכהן גדול ממשרתו מפני שהרג את הנפש, נחשב כ"מתה כהונה" ופוטר את הרוצח, ואף שנשאר ככהן הדיוט. ובמנחת חינוך דן לגבי כהן גדול שסילקו המלך משררתו אם מחזיר את הרוצח. אך כתב שאם נפסל על ידי מום, אינו מחזיר את הרוצח, שעדיין הוא בקדושתו ככהן גדול שאסור באלמנה.

148. נחלקו הראשונים, האם מדובר על עבודתו שכבר עבד, שאינה מתחללת למפרע לדעת רבי יהושע, אך מכאן ולהבא לכולי עלמא עבודתו פסולה. וכך משמע ברש"י [פסחים עב ב קידושין טו ב], ובתוס' [כתובות כג א קידושין יב א. עי"ש ברש"ש].

אך דעת הרמב"ם [פ"ו מביאת מקדש ה"י] והמאירי בסוגיין, שלכתחילה אינו עובד להבא,

סובר רק **כרבי יהושע**. כי לרבי אליעזר שפוסל הקרבנות למפרע, בהכרח שבטלה כהונה.

ואולם גם **מאן דאמר "בטלה כהונה"** לגבי דין יציאת הרוצח מעיר מקלט, יכול הוא לסבור כרבי יהושע לענין זה שאין הקרבנות פסולים. לפי שסברא אחרת יש כאן —

כי **עד כאן לא קאמר רבי יהושע**, אלא **התם**, שהקרבנות כשרים, משום **דכתיב** בברכת שבט לוי [דברים לג] לגבי עבודת הכהנים במקדש: **"ברך ה' חילו, ופועל ידיו תרצה"**.

ודרשינן: **אפילו חללין שבו**, תרצה עבודתם בקרבנות, כשאינם יודעים שהם חללים.

ובזה הוא סבר כמותו.

אבל הכא, לענין להוציא רוצח במיתת הכהן, **אפילו רבי יהושע מודה**, שהתברר למפרע שאינו כהן, ואינו מוציא את הרוצח, אלא ישאר בעיר מקלט לעולם.⁽¹⁵⁰⁾

שינוי במשנה: **נגמר דינו וכו'**.

לעיל. ולכן תלינן מחלוקת רבי אמי ורבי יצחק נפחא במחלוקת זו.

מאן דאמר "מתה כהונה", סבר **כרבי יהושע**, שהכשיר קרבנותיו.

ומאן דאמר "בטלה כהונה", סבר **כרבי אליעזר**, שפסל כל הקרבנות למפרע.

יב-א ודחינן: אין הכרח שהמחלוקת תלויות זו בזו.

כי **אליבא דרבי אליעזר**, כולי עלמא לא פליגי שדעתו היא שבטלה כהונה למפרע, שהרי פסל את הקרבנות.

ובודאי האמורא שאמר "מתה כהונה" סובר כרבי יהושע.

אך האמורא שאמר "בטלה כהונה", אין הכרח שסובר דוקא כרבי אליעזר.

אלא, אפשר לומר, כי **פליגי**, שנחלקו האמוראים — **אליבא דרבי יהושע**.

מאן דאמר "מתה כהונה", כמובן שהוא

הכשיר קרבנותיו אלא כשנודע שהוא ספק חלל, אך אם התברר שהוא חלל ודאי קרבנותיו פסולים.

והקשה **הריטב"א** הרי סוגייתנו מדברת אף בחלל ודאי ומכשירין קרבנותיו.

וביאר **הדבר אברהם** [שם] שבהכרח מדובר בחלל ודאי, שאם לא כן כיצד יוצא הרוצח בפסולו מספק, והרי שמא כשר הוא. וכתב לדחות ראייתו, שיש לומר שאף ספק פוטר בצערו שנפסל מכהונה.

ובדברי יחזקאל כתב שמוכרח יותר, שהרי מאן דאמר בטלה כהונה, אמר שלא יוצא לעולם, ואם מספק נפטר מגלות, הרי כשימות כהן זה,

נפטרנו מספק שמא היה כשר ומיתתו מכפרת, ועל כרחך שמדובר בחלל ודאי. אך כתב שסברא זו מועילה לדחות את ראיית הריטב"א, שיש לומר שמדובר בסוגייתנו בספק חלל, ולמאן דאמר מתה כהונה יוצא לבסוף במיתתו ממה נפשך, או שנפסל או שמת כשר, אך למאן דאמר בטלה כהונה אינו יוצא במיתתו שיש לו רק ספק אם מת כהן כשר, וספק אינו מוציא.

150. **הריטב"א** כתב שלמסקנא לא התברר כמי פוסקים.

אך הרמב"ם כתב [פ"ז הי"ב] שבטלה כהונה ואינו יוצא מעיר מקלט לעולם.